

KOMMETIJ=HAUS ZU VALBO PRILOG POZNAVANJU KAZALIŠNOG ŽIVOTA U VALPOVU OD 1809. DO 1823. GODINE U SVJETLU ARHIVSKOG FONDA OBITELJI PRANDAU I NORMANN

Pregledni rad

UDK 792(497.5 Valpovo)“1809/1823”

LJERKA PERČI

Vukovarska 1 b

42 000 Varaždin

Analizirajući arhivska vrela Arhiva vlastelinstva Valpovo, u radu se opisuje gradnja kazališne zgrade tijekom 1809. g. Autorica na temelju istraženih dokumenata imenuje investitora i graditelja te ukazuje da je postojao plan prema kojem su izvedeni radovi. Zna se točna cijena za dio gradnje, a za gotovi objekt daje se procjena. Opisujući sadržaje kazališne garderobe 37 ženskih predmeta, te 160 muških i dječjih kostima i obuće iz 1816. g., govori se kada su neki od odjevnih predmeta izrađeni kod valpovačkog krojača Antona Drabeka. Pregledavajući 32 kutije kazališnih djela na njemačkom jeziku, u obliku pisanih svežnjeva, donesenih iz valpovačkog dvorca nakon 1945. g. i pohranjenih u Muzeju Slavonije u Osijeku, povezuju se zabilješke na njima s osobama koje su u to vrijeme živjele u dvorcu. Raspravlja se o kazališnom programu za predstavu "Das Ehrenmört" C. H. Spiesza koju je izvodila grupa direktora I. Trattniga 1822. g. Kako postoje mjesečne isplatnice vlastelinskog ureda za kazališnu pretplatu za 1822./23. g., može se reći da bi to bila prva kazališna sezona u Valpovu.

Još uvijek postoji priličan broj neistraženih tema iz valpovačke kulturne baštine, iako su sačuvana i dostupna izvanredna bogata povijesna vrela. Uz gotovo u cijelosti sačuvan Arhiv vlastelinstva Valpovo iz razdoblja 1721. do 1945. g., sada u Državnom arhivu u Osijeku, postoji još dvorska knjižnica, zbirka muzikalija i kazališnih komada te katastarskih karata i planova, sve pohranjeno u Muzeju Slavonije. U Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku čuvaju se izvanredno vrijedna ulja na platnu, također donesena iz Valpova nakon 1945. g.

Arhiv valpovačkog vlastelinstva nastao je iz pismohrane uprave vlastelinstva i njegovih ureda tijekom 18. i 19. st. Početkom 19. st. preneseni su u Valpovo dijelovi bečke pismohrane o vođenju tamošnjeg kućanstva baruna Josipa Prandaua do 1790. g.

Pri proučavanju arhivskih vrela u dužini od 275 m, istraživačima je na raspolaganju sumarni inventar iz srpnja 1977. g.¹ Zanimljivo je da je Franjo Kuhač, tijekom 1876. g., služeći se nekim od izvora tog obiteljskog arhiva, objavio u *Viencu* u četiri nastavka rad *Valpovo i njegovi gospodari*. Iz Kuhačevih uvodnih riječi razabire se da je, izučavajući glazbenu ostavštinu Karla baruna Prandaua, u Valpovu imao prilike boraviti u obiteljskom arhivu i ponešto sam istražiti o porijeklu obitelji iz koje potječe spomenuti skladatelj Karlo (1792-

1865), te njegov brat i tada domaćin, poznati mecena Gustav (1807-1885). Ukazujući na povezanost starijih pokoljenja Prandaua s raznim umjetnostima, piše Kuhač da je barun Josip "uredio u svom dvoru maleno, al liepo i podpuno kazalište, prvo u Slavoniji. Tu prikazivahu često razne komade članovi obitelji i pozvani dobrovoljci."² Nastanak kazališta Kuhač stavlja u vrijeme ponovne izgradnje valpovačkog dvorca, nakon požara na prijelazu iz stare u novu 1802. g., kada je izgorio djelomično i vlastelinski arhiv. Kuhač napominje da je Gustav u razdoblju od 1866. do 1869. g. posve obnovio vlastelinski grad te da se kancelarije i arhiv nalaze u prizemlju, a knjižnica na katu. Još jednom napominje da su starije arhivalije poslije požara donesene s tavana iz dvorca u Miholjcu. Svakako je zanimljivo da se Kuhač u svome tekstu više ne vraća na temu kazališta, ali spominje da je gimnazijski profesor Pavišić popisao knjige u knjižnici prije nekoliko godina (prije 1876).

PRANDAUOVA ZBIRKA KAZALIŠNIH DJELA

Radeći tijekom 1978./79. na popisivanju muzikalija u Glazbenoj zbirci obitelji Prandau-Normann u Muzeju Slavonije u Osijeku, Ladislav Šaban i Zdravko Blažeković³ grupirali su ih u serije M 1, M 2, M 3 i M 4, a

2 Vienac, 1876., nastavci u brojevima od 12 do 15, br. 14, 231.

3 Šaban, L. i Blažeković, Z. 1980.

1 Signatura fonda je HR-DAOS, 476.

otvorili su i dodatnu seriju M 5 stoga što su utvrdili da u valpovačkoj bogatoj zbirci kazališnih igrokaza (oni pišu da ih ima više od 200) postoji više glazbeno-scenskih djela s cjelovitim rukopisnim partiturama i pojedinačnim dionicama. U seriji M5, pod naslovom Kazališna djela, popisali su ukupno 19 igrokaza s glazbom, te za iste napisali i kartice. U svom izvještaju⁴ napominju da je ranije u biblioteci Normann taj isti materijal bio raspoređen u serije IX A, IX B, X A i X B. Služeći se dijelovima signature sa starih valpovačkih naljepnica, autori Šaban i Blažeković koristili su jedan njihov dio za svoju seriju M 5, te pod novom signaturom opisali što se sve sačuvalo u skupini od 19 glazbeno-scenskih djela.

Nakon razvrstavanja građe u Knjižnici Muzeja Slavonije u Osijeku u Zbirci rukopisa, čuva se Zbirka Prandau u zelenim arhivskim kutijama koje nose na hrptu naljepnice s naslovom i oznakama. U njima su pohranjeni kazališni rukopisi i glazbeni rukopisni materijali iz Valpova.

Nastavak analize 19 kazališnih komada sa sačuvanim partiturama ili njihovim dijelovima, dionicama za instrumente i pjevače te bilješkama o sceni i potrebnim rekvizitima, kako su ih opisala ova dva autora, učinila je V. Katalinić⁵ na temelju libreta u *Zbirci Prandau*. Ona je istražila vrijeme nastanka skladanih djela, provjerila navode autora, donijela novije podatke i učinila potrebne ispravke na temelju podataka iz stručne literature. U zaključku, između ostalog, autorica Katalinić ističe da su glazbeno-scenska djela kakva se čuvaju i u zbirci M 5 izvedena na bečkim pozornicama u razdoblju od 1818. do 1835. g.

Pregledana građa *Kazališno-rukopisne zbirke i glazbenih materijala* nalazi se u 32 zelene arhivske kutije, od kojih svaka ima na svom hrptu naljepnicu s oznakom nove signature koja u sebi sadrži također dio stare valpovačke signature. U svakoj kutiji je više svežnjeva iz grofovske knjižnice. Ti su brojni svežnjevi ponekad uloženi u preklopljene papire različitih veličina, najčešće bijelih, a ponekad i zelenih boja, pisanih različitim rukopisima i povezanih uzicama različite debljine. Svaki svežanj ima na gornjem listu tiskanu dvojezičnu njemačko-hrvatsku naljepnicu. Svaka naljepnica ima redni broj. Ispod njega je oznaka rimskog broja i slova, pisane su kombinacije IX A, IX B, X A i X B.

U daljnjem izlaganju, da ne bi došlo do pomutnje zbog sličnosti oznaka po kutijama i pojedinačnih muzejskih signatura, opisivat će se ove četiri skupine tako, da će se u izlaganju pratiti rastući redni broj predmeta (kazališnog komada) iz vremena pohrane u Valpovu. Tim

načinom, ne samo da se nešto saznaje o toj dosada zapravo nepopisanoj zbirci kazališnih tekstova iz dvorca Valpovo, već postaje vidljivo, kako je utvrđeno pri pregledu u srpnju 2006. g.,⁶ da manjkaju tri djela iz popisa izvještaja Šabana i Blažekovića.

U 4 kutije s oznakama IX B, od ukupno spomenute 32 koje su pregledane u MSO, pohranjena je rukopisna građa u obliku knjižica s tvrdim i mekim koricama na kojima su naslovi. Tek jedna knjižica, sastavljena iz snopića prepisanog teksta, povezana je koncem i nije ukoričena poput drugih. Ona na sebi ima dvojezičnu naljepnicu, dok sve ukoričene knjižice nose naljepnicu s unutarnje lijeve strane korica. Različiti papiri kojima su presvučene ljepe korice uzorkom su vrlo šaroliki, mada se 10 puta ponavlja plavo-crveni i 2 puta crno-crveni marmorizirani uzorak. Slijede smeđe-zeleni, cigla-smeđi i crveno-žuti uzorak. Dva teksta W. Vogela imaju žute i zelene papire, jedan s istočkanim krugovima, a drugi s istočkanim rombima.

Svi ovi uvezi iz nekog ranijeg vremena imaju na hrptu jednostavne male bijele naljepnice na kojima su tintom napisani brojevi. Najviši sačuvani broj je 43. Od 1 u isprekidanom nizu naviše ima 27 sačuvanih brojeva. Četiri naljepnice su po sredini popucale i ne zna se koje su brojeve nosile. Iz tog ranijeg niza brojeva ukoričenih rukopisnih knjižica, za koje ne znamo kada je nastao, sačuvalo se 31 tekst scenskih djela.

U drugoj skupini 9 kutija s oznakom IX A redni brojevi na zelenim kutijama idu od 1 do 86, mada ima ukupno 85 naslova. Vjerojatno je već u vrijeme sređivanja zbirke 1979. g. nedostajao upravo broj 85. Kako su Šaban i Blažeković zadržali raniji redoslijed signatura samo ispuštajući stari redni broj, tako ovaj niz preskačući broj 85, završava brojem 86.

U prvoj kutiji ovog niza IX A ima deset naslova, ali na hrptu piše IX A 1 - IX A 9, što bi značilo da je svega devet naslova, pa je omaškom možda pri prepisivanju preskočen jedan naslov. Na drugoj kutiji tog niza piše IX A 10 - IX A 21. Sadržaj ovih devet kutija s oznakom skupine IX A jesu svežnjevi uloga zajedno sa scenografijom koja nije svagdje sačuvana i ponekad s još nekim popisom, crtežom, skicom, datumom ili potpisom prepisivača uloga. Već su Šaban i Blažeković spomenuli da ima naslova bez naljepnica koji su povezani u ponekom snopu drugog naslova. Takav je slučaj u ovoj kutiji. Uz tekst *Maske für Maske* sa signaturom IX A 12 u snopu su papiri s tekstovima *Mehr Glück als Verstand* Carla Schatta i *Die Mohrin* bez vlastitih naljepnica. U trećoj kutiji IX A 22 - IX A 29 uz tekst *Der Brief aus Cadix* je i *Die Belagerung von Saragosse* opet bez naljepnice. Ne ulazeći detaljnije u pojedinosti i stanja zbog preskoče-

4 Za skupine M 1, M 2, M 3, M 4, objavili su pregled imena autora i broj njihovih djela u zbirci Prandau-Normann, a sadržaj M 5 objavili na str. 71-72.

5 Autorici zahvaljujem na dobroti što mi je dostavila svoj rad pripremljen za tisak *Libreta u zbirci Prandau u odnosu na bečki glazbeno-kazališni život*.

6 Pregledavanje sadržaja 32 kutije i popisivanje naslova 207 komada te pravljenje bilježaka trajalo je 28 sati.

nih brojeva, treba reći da su u ovoj skupini ukupno 92 naslova djela na njemačkom jeziku.

U trećoj skupini, koja započinje kombinacijom X A 1 (153) – X A 10 (162) i završava s desetom kutijom s pojedinačnom oznakom X A 60 (212)⁷, jesu 62 teksta. I ovdje u trećoj skupini postoje dva slučaja umetnutih tekstova u one svežnjeve s valpovačkim naljepnicama.

U četvrtoj skupini ima 9 kutija. One tvore niz X B 1 – X B 17, s ukupno 18 kazališnih djela. U ovome nizu nisu utvrđene kutije ili možda samo jedna kutija s oznakom X B 11 – X B 14. Uz broj X B 15 stavljeno je još 5 različitih naslova. Dva nose neispisanu naljepnicu, a tri su bez ikakvih oznaka. Zajedno u seriji X B ima 18 različitih naslova, što s ranije pobrojanim naslovima tvori ukupno 207 naslova.

Već je spomenuto da je u staroj signaturi postojao redni broj. Prateći ga do broja 212, vidi se da njime završava kazališni komad X A 60. Sljedeća kutija nosi oznaku X B 1 i ima stari broj 216. Prema karticama koje su napisali Šaban i Blažeković te zabilježili i stare signature, to su

213 - X A 61 Schenk, Johann, *Der Dorfbarbier*

214 - X A 62 Drechsler, Josef, *Das Mädchen aus dem Feenwelt*

215 - X A 63 Gläser, Franz, *Arsenius der Weiberfeind*

Pri pregledavanju kazališnih djela iz Valpova, u srpnju 2006. g., nisu pronađena ova tri djela s citiranim signaturama. Iscrpnim opisivanjem zbirke kazališnih tekstova ukazuje se na njeno sadašnje stanje gotovo potpune neistraženosti. Opisani temeljiti pregled kazališnih tekstova učinjen je zato da bi se do sada potpuno nepoznata građa o gradnji kazališta u Valpovu 1809. g. iz arhiva vlastelinstva Valpova⁸ povezala s ranije citiranom zbirkom kazališnih djela koja su iz posjeda iste obitelji. Bio je to nezaobilazan dio istraživanja kako bi se provjerile ranije iznesene pretpostavke Šabana i Blažekovića o ovoj neopisanoj zbirci rukopisnih kazališnih tekstova.

NOVE SPOZNAJE O IZGRADNJI PRANDAUOVA KAZALIŠTA

Između velikog broja izvještaja o graditeljskim pothvatima Josipa Prandaua (1749-1816) sačuvao se je-

dan od dva istovjetna ugovora od 2. travnja 1809. g. između vlastelinstva Valpova i graditelja Antona Hartmanna. Tim ugovorom se utvrđuju cijene pojedinih vrsta radova pri gradnji novih zgrada. Pobrojano je 56 različitih vrsta zidanja i štukatura od temelja do završnog pokrivanja tavanskog poda, te još pet vrsta cijena radova za razne vrste u gradnji vrata, prozora, stepenica, priključaka na kanale. Dalje je pobrojano 26 cijena za izradu stropova u 1. i 2. katu, pokrivanju tavana i zidanju više vrsta dimnjaka.

U završnim odredbama ugovora opisuju se slučajevi kada će biti neophodno obavljati popravke i zahvate na zidovima dvorca, jer se isti radovi ne mogu mjeriti na ranije 87 opisanih načina. U tim prigodama graditelj prima 3 fl dnevno, a pomoćnici 2 fl 15 xr. Vlastelinstvo je dužno skrbiti za težake, ali se isto tako treba voditi briga o njihovom broju, kako za vlastelinstvo ne bi nastali nepotrebni troškovi (sl. 1). Na kraju ugovora su tri potpisa: vlasnika Prandaua, Martina Turkovića, njegovog upravitelja, i graditelja Antona Hartmanna⁹.

Krajem prosinca 1809. g., na Božić, graditelj Anton Hartmann u Osijeku sastavlja izvještaj o gradnji, pod naslovom *Izmjera i izračun radova na vlastelinskom objektu Kommetij=Haus zu Valbo*. Hartmann dijeli poslove prema grupama i daje cijene za temelje uz veličine u klafrima i četvornim klafrima (sl. 2), pa zidove iznad temelja, stropove na istim zidovima, tavanski pod, nišu i peć u *Kommetij=zimmer*, nadalje *Werbuh*¹⁰, dimnjak te izradu svjetlarnika i ugradnju 8 stepenica do podruma. Cijena svih ljetnih zidanja bila je 1202 fl. Ovaj iznos potvrdio je na Silvestrovo u Valpovu M. Turković. Istog dana provizor Samuel Molnar odobrio je isplatu, a Hartmann svojim potpisom potvrdio je primitak od 1202 fl.

Analizirajući opise radova prema navedenim grupama, vidi se da su obavljene preinake u postojećem podrumu te da je također postojao nacrt gradnje. Već u drugoj poziciji ovog izračuna Hartmann se poziva na oznaku "b.-b¹¹", kada govori o zidu za podrumске stepenice. Isto tako u nastavku, nekoliko pozicija dalje, piše da je u prizemlju između točaka "C" i "D" sazidan novi zid. Podrum ima 4 bolte, 3 prozora, a njegova su 2 zida vezana na novu zgradu. Graditelj opisuje preinake, navodi da je ugradio 4 prozora na staru zgradu, da su 4 svoda povezana u nastavku s kućom. Iz ovakvog graditeljevog navoda jasno je da su iskorišteni dijelovi ranijeg objekta, te da je gradnjom preinačen podrum, iznad kojeg je nastao prostor kazališta i koji je povezan s kućom u kojoj se obitava.

7 U zgradama su redni brojevi stare valpovačke signature.

8 Ovdje opisani rezultati istraživanja nadovezuju se na ranija istraživanja u DAOS-u u nekoliko navrata od srpnja 2005. do lipnja 2006. u ukupnom trajanju od 307 sati. U radu pod naslovom *Prilog poznavanju glazbenog života u Valpovu od 1790. – 1825. godine u svjetlu arhivskog fonda Prandau i Normann*, predanom na recenziju u srpnju 2006., predloženi su rezultati istraživanja dijela arhivskih vrela HR-DAOS, 476 i citirana je brojna literatura. Za ovogodišnje ljetno istraživanje u DAOS-u potrošeno je 82 sata.

9 HR-DAOS, 476, K 334; poledina ugovora ima "a" od 2. travnja 1809. g.

10 Moguće je da je to dio odvoda za dim i plinove na kojem se zida baza dimnjaka; HR-DAOS, 476, K 751.

Bravar Ignatz Fuchs sastavio je u Valpovu 29. studenog 1809. g. račun za radove na štalama mljekarstva u iznosu od 1397 fl i za kazalište 524 fl 48 xr. U tom iznosu pobrojao je 19 vrsta radova i odgovarajuće cijene. Prozora 8 sa 4 krila i 8 šalaporki te troja vrata s francuskim bravama i križnim trakama. Vrata za podrum imala su dva krila i zaporku, bila su još jedna jednostavna vrata i glavna okovana s francuskom bravom u kućištu. Na krovu je izradio 9 limenih otvora i 5 prozora na podrumu te 6 velikih šiljatih čavala za podrumске stepenice iz starog vlastelinskog željeza. Fuchs dalje navodi 3 vrste radova s ukupno 359 funti starog željeza koje je preradio za okivanje i presvlačenje. Za krovne radove i dimnjake potrošeno je 288 funti, za 3 gromobrana potrošeno je 16 funti, a za 6 podrumskih rešetki 192 funte. Uz određena pojašnjenja Turkovića, kastelana i provizora Molnara, bravaru je isplaćeno ukupno 2082 fl dana 13. prosinca 1809. g.

Cijena tesarskih radova za krovšte "Comedi-Haus zu Valpo" iznosila je 850 fl 21 xr. Zbirno je navedena isto kao i dalje cijene za mljekarske štale, popravak majura u Osijeku i krovšte u Martincu. Tesar Mathias Wagner sastavio je račun u Osijeku, a novac mu je isplaćen u Valpovu na Silvestrovo 1809. g.¹¹ U popisu mjesečnih primitaka i izdataka u lipnju 1809. g. zabilježene su kapare graditelju i bravaru kao i cijena rada klesara M. Hjudensija "ad Theatrum novum" od 144 fl¹².

Današnjim rječnikom ovaj dio investicije za kazalište iznosio je 2721 fl. Kolika je bila cijena štala za mliječne krave nije moguće reći. Poznate su samo cijene tesarskih (2442 fl) i bravarskih radova (1397 fl), što zajedno već daleko premašuje djelomičnu cijenu kazališta. Treba znati da je ostakljivanje bio trošak kao i bijeljenje zidova, bojanje drvenarije te postavljanje poda i peći. Koliko je to iznosilo, na ovom stupnju istraživanja nije moguće iznijeti, kao ni ukupnu cijenu rada vlastelinskih težaka. U grubo, cijena se kazališta mogla kretati oko 3000 do 3100 fl.

Važno je napomenuti da su opisi radova u arhivskim izvorima na kazališnoj zgradi tako iscrpni da je moguće na temelju zapisanih veličina, dužine širine i visine, u današnje vrijeme stvoriti virtualnu sliku tog prvog projektiranog i izgrađenog kazališta u Slavoniji u 19. st. Sačuvani planovi tlocrta dvorca Valpova iz 1917. g. čuvaju se u nekoliko kopija u MS i Zavodu za zaštitu spomenika, pa je moguće odrediti točan položaj kazališta i dati podatke o površini gledališta i pozornice.

IZDACI ZA GLAZBU I KAZALIŠTE

U vrijeme gradnje kazališta Josip Prandau imao je 60

godina, a njegova treća žena, s kojom je bio u braku od 1791. g., Marija Ana rođ. grofica Pejačević, imala je 33 godine. Najstariji sin Karlo (* 1792) i najstarija kći Marie (* 1795) bili su izvan kuće na školovanju već dvije godine. Dvije mlađe kćeri, Amalie i Flor, stare 7 i 5 godina, te sin Gustav od 2 godine, bili su uz oca i majku u Valpovu. Sva su djeca od najranije dobi dobivala glazbenu poduku od mjesnog učitelja i orguljaša M. Schönhofa, pa tako i rano preminuli Josip (1.3.1801.-19.7.1804.) koji je počeo učiti violinu s tri godine. Glazbena poduka i svakodnevno sviranje bili su dio naobrazbe u obitelji Prandau.

Tijekom niza godina uprave Josipa Prandaua, među tisućama računa gotovine koji izvanredno temeljito izdatke, postoji jedan manji broj koji bilježi izdatke za glazbala, note, poduku i isplate glazbenicima koji su sudjelovali u različitim glazbenim izvedbama. Račun iz prosinca 1810. g. pokazuje da je upravitelj dvora M. Turković za nastup 10 vojnih glazbenika iz osječke regimente u valpovačkoj Župnoj crkvi i dvije večeri na glazbenoj akademiji "in Theatro ludentibus" napisao prema barunovoj zapovijedi iznos od 150 fl. Računovođa Joannes Pethö je odobrio izdatak, a njegov pisar J. Pozsony je to i napisao. U ime desetorice novac je primio izvjesni Rankl¹³ (sl. 3).

Koliko je prije opisanog nastupa bilo izvedbi u kazalištu, za sada je teško procijeniti, stoga što je još jedan dio građe iz tog razdoblja ostao neistražen¹⁴, što je još uvijek manje od 10 % postojećeg fonda Arhiva vlastelinstva Valpovo. Može se pretpostaviti da je za rođendan Marije Ane u veljači, imendan Josipa u ožujku, njegov rođendan u srpnju, bilo slavlja uz nezaobilaznu glazbu.

Među valpovačkim arhivalijama sačuvalo se desetak koje izvanredno pokazuju kako su pojedinačno bili uređeni poslovi vođenja kazališta. M. Turković je uvezao nekoliko araka papira u bilježnicu koju je naslovio *Nabavke za održavanje* 1811. g. Otvorio je dvije kolone, jednu za naloge, a drugu za izvršenje. Već 4. siječnja pod brojem 1 zapisuje da u kazalištu treba 8 malih svrdla za čavle, i kasnije izvjesni Szütz vlastoručno potvrđuje da ih je nabavio, a Turković parafira da ih je preuzeo (sl. 15). Pod brojem 11, 15. ožujka naručuje se 100 čavala za šindru za dekoracije uz proslavu Josipova za podizanje hrama. Pod brojem 12 zapisao je Turković 18. ožujka da prema zapovijedi mladog baruna Karla stolar Čačinović treba izraditi 12 glazbenih puta i opremiti letvicama i postaviti na tri stabla na pozornici. Szütz je prosljedio nalog, a Turković potvrdio izvršenje. Pod brojem 13

¹³ HR-DAOS, 476, K 677/756. Isti je Rankl tijekom 1810. g. nastupio još dva puta, što se vidi prema isplatnicama 754 i 755.

¹⁴ U tekstu predanom na recenziju naveden je podatak o istraženosti dijela fonda 476. Sada se navode dijelovi arhivskih vrela koji se također odnose na ovdje obrađenu temu kazališta: K 736 – K 755; K 539 – K 557; K 507 – K 509; K 325 – K 335; K 558 – K 579. Ukupna dužina ovdje citirane arhivske građe iznosi 7,1 m, a ranije pregledane 17,9 m, dakle ukupno 25 m.

¹¹ HR- DAOS, 476, K 751.

¹² HR- DAOS, 476, K 671, Dnevnik mjesečnih primitaka i izdataka.

zapisano je 27. ožujka da je tijekom proslave sv. Josipa, 19. ožujka, potrošeno 14 funti baruta i dogovoreno još nekoliko poslova koje trebaju izvršiti lovci. Pod brojem 21 od 25. svibnja zapisana je nabava 22,5 klaftri konopca za rolete u kazalištu.

Može se pretpostaviti da se rad kazališta uhodao te više nije bilo potrebe za ovakvim načinom bilježenja ili zapisivanja u bilježnicu. Na isti način Turković je povremeno zapisivao potrebne stvari za druge događaje. Za višednevne svečanosti proslave srebrnog pira Marije Ane i Josipa u rujnu 1816. g., zapisao je što je sve zaduženo od drveta, žice i čavala. Bilo je 12 velikih, 45 manjih klada, 350 letvi od mekog drveta, 155 funti žice, 2750 čavala za letve, 100 velikih, 120 manjih za štukature, 3600 drugih čavala i 9 malih svrdala za čavle. Što je korišteno u kazalištu, a što u vrtu nasuprot dvorca, nije moguće reći. Da su u kazalištu u Valpovu za izradu scene zaposlili osječkog slikara Emerica Pinga, potvrđuje Turkovićev nalog za isplatu 20 fl od 9. prosinca 1812. g.¹⁵, a da je 17. prosinca sudjelovalo 6 osječkih glazbenika u kazalištu, potvrđuje drugi račun za isplatu od 30 fl. Anton Jankovicz, musicus, potvrdio je križićem primitak novca¹⁶.

Jedan papir ispisan Turkovićevom rukom s obje strane ima zanimljive zabilješke. Prema nekom neutvrđenom dogovoru, on je napisao koliko treba brašna, neke hrane, kiselog zelja, graha, krumpira i bijele repe mjesečno, odnosno zaokruženo na dva mjeseca. Iza toga u nastavku piše da je potrebno 4 klaftra bukovine za loženje na mjesec, te da isti podatak treba odmah po dolasku reći grofu Sigismundu. On je vrlo vjerojatno brat Marije rod. Pejačević. Iza ove zabilješke još je jedna kolona sa 6 adresa s količinama ogrjevnog drveta. Pod točkom 4 je gostionica ispred kazališta, i za nju treba pola klaftra drveta. Nije potpuno jasno jesu li i zabilješke s druge strane papira nastale istom prigodom, mada je moguće. Kako se vodila briga o grijanju, a na ovoj strani uz popisanih 12 stolica iz 4 sobe, koje su prenesene u kazalište, Turković potom bilježi da je za kazalište 31. siječnja posuđena lubanja iz blagovaonice. Dalje navodi da je iz kazališta posuđeno 6 klupa, a trebale su samo 4, 2 stalka i 12 svjetiljki, a trebalo je samo 6. Možda će nova istraživanja arhivskih izvora moći pobliže odrediti o čemu se zapravo radilo. Prema općim podatcima, nastanak Turkovićevih zabilježaka moguće je protegnuti do početka 1823. g.¹⁷

KAZALIŠNI INVENTAR

Tri tjedna poslije 13. listopada 1816. g., a to je dan

15 HR-DAOS, 476, K 684 iz Dnevnika 495.

16 HR-DAOS, 476, K 684 iz Dnevnika 522.

17 U popisu za Novu godinu novčane darove 5. siječnja 1823. g. upisali su Turkovićevo ime, a u nekim platnim listama iz istog vremena već se bilježi udovica Rozalija Turković.

smrti Josipa Prandaua, popisan je inventar nastanjenih soba. Tako se vidi da je na drugom katu bila velika gostinjska soba. Pored nje je bila soba u kojoj je obitavao izvjesni g. Vegebauer, soba ispod tornja je bila namještena, soba pokojnog baruna prazna, i do nje još jedna namještena soba. Na prvom katu bilo je 13 prostorija, od kojih je jedna bila soba nadglednika Turkovića, a do nje, na kraju niza, garderoba. U prizemlju su bile služinske sobe i arhiv.

U spomenutoj su garderobi vrlo vjerojatno čuvali kostime od prvih kazališnih predstava¹⁸. Iz sačuvanog popisa kazališnih kostima, kojim se od neimenovane osobe 5. studenog 1816. g. zadužilo vlastelinsku sobaricu Fani Horvath, vidi se da je bilo 37 ženskih odjevnih predmeta i 160 predmeta muške i dječje odjeće i obuće. Bile su 4 haljine, 4 marame, 2 prsluka, jedan s rukavima, a jedan bez njih, ogrtač s rojtama, 3 cvjetna pokrivala za glavu, 1 od muslina, 1 crna kapa, 4 perike, 2 para rukavica, 1 par seljačkih čarapa, žute i crne cipele, crna plišana kapa i 2 steznika, muslinski i svileni izrađen zlatom. Popis muških predmeta (sl. 5) započinje perikama, i među njima zapisivač razlikuje one koje su plitke i imaju pletenicu, ili drugi dodatak, ukupno njih 5. Uz bijelu mušku spavaćicu i košulju još je jedna alba. Iza toga zapisana je tamnoplava uniforma s plavim i žutim našivcima i srebrom ukrašena. Druga uniforma je svijetloplava s crvenim našivcima, ukrašena zlatnim rojtama. Jedan tamnoplavi "Invaliden=Röck" s crvenim našivcima i žutim dugmetima, a istog je opisa takav svijetlo plavi "Invaliden=Röck". Iza ovoga slijedi jakobinska kapa, crni jakobinski kaput s bijelim dugmetima, crveno-crni prugasti kaput i hlače, zelena židovska jakna s crnim prslukom i hlačama. Nadalje je zapisan stariji tamnoplavi pa svijetloplavi kaput. Iza toga slijedi crna tirolska jakna i hlače te svijetloplavi tirolski "Juppen". U popisu se bilježi i ogrtač, 6 zelenih lanenih španjolskih i 4 žuta "Juppen", plavi frak, zelena jakna i zeleno pokrivalo za glavu, plava lanena jakna, crna rudarska beretka i hlače. Zapisana su 2 dječja kaputića u kombinaciji plavo-crvenoj i žuto-crvenoj te dvoje crne "deutsche" hlače i crvene "Pantolon" hlače. U nastavku je muški prsluk iz srebrnih borti, izrađen na način oklopa, 2 dječja prsluka, prugasti muški prsluk i 2 "Baum" prsluka, crveni i bijeli sa žutim dugmetima, te 2 dječja plava prugasta kompleta iz atlasa te prsluk i vesta. Slijede sive svilene muške hlače, crno-žuta svilena pregača, 7 crvenih lanenih rudarskih traka i 4 plave, 3 crna trokutasta šešira i 2 okrugla, šal, 3 para muških svilenih čarapa i dječje vunene plave. U 45. točki ovog zapisa nalazi se 5 pari kožnih cipela koje su opisane kao "Mausschuhe", slijedi velika okrugla tabakera, parhetni kaput, kratke bijele hlače i 3 para crnih "Stiefelkappen". U 50. točki zapisana je crvena francuska uniforma sa žutim bortama, bijeli kašmirski "spenzl" s umetnutim plavim rukavima. Zašto

18 HR-DAOS, 476, K 327.

na ovom mjestu bilježi crnu laneno-pamučnu haljinu s ružičastim umetcima, crni seljački šešir s ružičastim trakama i 2 ružičaste poramenice, nije jasno. Nadalje je zapisana zelena plišana kapa, kratka jakna od zelene tkanine, muško plišano ukrašeno gradsko odijelo s prslukom, crne pletene svilene kratke hlače, 2 para crnih čizama sa žutim dugmetom, plavo-bijeli prugasti svileni prsluk.

U točki 61 imenuje se vlasnik kostima. Zapisano je da su to mornarske hlače g. Vegebauera, a odmah iza toga zapisan je Fridolinov kaput od bijelog kašmira, te pletene hlače za Fridolina, crni "Bury" i njemu pripadajuće hlače. Zapisivač je izvjesni "Pantelier" opisao kao crveno iscertani predmet ukrašen žutim uskim bortama. Vjerojatno se radi o rekvizitu za vitešku predstavu, jer u nastavku zapisa nabraja 2 crna plišana viteška bereta te sivi iz atlasa, i crni laneni viteški beret. Popis se nastavlja zapisom crvene perike, pa 2 crne koje nosi g. Vegebauer, i 1 pletenica, 2 žuta viteška kaputa, crtani "Polischen Benijovskij Böltz" i njemu pripadajući kaput sa zlatnim vezom i dugmetima.

U 76. točki zapisano je "Ein Tuieckl blauer Afanasias Bekes". Dalje je opisana jedna zeleno-bijela lovačka kapa zajedno s perjanicom, 2 viteška mača i štapska sablja. U okrugloj kutiji bilo je 15 različitih neimenovanih plišanih i vezenih dodataka. Pri kraju popisa su 3 para kopči za cipele, 2 lanena "Chapapa" šešira, par rukavica iz jelenske kože i posljednje Fridolinove ugarske šarene cipele gore ukrašene rojtama¹⁹.

U neko vrijeme iza ranije spomenutog dana, u studenom 1816. g., ponovno se obavlja inventarizacija garderobe vlastelinskog kazališta, i sada se zadužuje sobarica Fani Laurentz. Iz pojedinačnih stavaka i opisa stanja nekih kostima ovog popisa koji prestaje 46. točkom²⁰ s velikom crnom okruglom tabakerom, može se reći da je došlo do promjena. Iako ženskih kostima i pribora ima ukupno 36, haljina je sada, uz ranije 4 s "Ponfonima", za koje piše da su stare, te još jedna crna haljina. Nešto je drugačije s kapama: dvije su crne plišane, a umjesto 4 imaju samo 2 perike, te nedostaju 2 opisana korzeta. Među muškim kostimima tek su male razlike. Sada su zapisana samo 4 španjolska "Juppna." Ima samo 1 okrugli šešir i zapisana su samo 2 para "Mauschuhe". U ovom djelomičnom popisu ima svega 115 predmeta²¹.

Opisujući pojedinačno kazališne kostime vlastelinskog kazališta u Valpovu, dobiven je pregled njihovih vrsta. Izvjesni broj se može smatrati dijelom odjeće iz posjeda Josipa Prandaua iz ranijih razdoblja. Duge, ali i plitke muške kao i ženske vlasulje, obavezni su dio odjeće u 18. st. Dvije uniforme s bogatim bortama kao i izvjestan

broj hlača do koljena vjerojatno su dio Josipove odjeće koja je postala preuska ili je izišla iz mode. U prilog toj tvrdnji ide činjenica da je u drugom popisu uz albu dopisan i "Pudermantel". To je neophodan odjevni predmet u toaleti kojim se služilo pri stavljanju vlasulje i pudranju. Poznato je iz bečkih godišnjih zapisa o vodenju kućanstva da je barun Josip nekoliko godina imao u službi vlastitog frizera, Petera Redenega. Još je zanimljivije da ga je jednom, u srpnju 1781. g., poslao fijakerom u Schönbrunn da bude na usluzi grofu Harnancourtu. Trošak prijevoza zabilježio je njegov tajnik²².

Već je bilo govora da je dvoje najstarije djece, Karlo i Marie, bilo neko vrijeme izvan Valpova. Ona su se vratila u ljeto 1810. g. Među mnogim stvarima Marie je donijela iz Beča gitaru i svakojakih kazališnih komada, bez bliže oznake, u vrijednosti od 144 fl. Brat Karlo je studirao pravo u Pešti i povremeno je putovao u Bratislavu k profesoru H. Kleinu (1756.-1832.). Iz brojnih pisama²³ bečkog agenta C. Waldea, zna se da je Karlo sa svojim službenim pratiteljem dolazio i u Beč.

Među putnim troškovima za odlazak na prvi ispit u posljednjoj godini studija, od 21. travnja do 9. svibnja 1812. g., Karlo je, kako je Turković zapisao, u Pešti bio 14 dana. Između polaganja ispita te posjeta očevu advokatu i poznanicima, kupovao je pomadu kod izvjesnog frizera, boje prema zapisu za Marie, sebi note, bio je 7 puta u Pešti i dva puta u Budimu u kazalištu i na jednom koncertu²⁴. Ako se zna da je Karlo u dvije slične prigode putovanja u Peštu na polaganje ispita, u proljeće i jesen prethodne godine, vidio petnaestak kazališnih predstava i prisustvovao izvjesnom broju koncerata, može se reći da je dobro poznavao suvremeni kazališni i glazbeni repertoar²⁵.

U sačuvanom zbirnom računu za 1812. g., valpovački krojač Anton Drabek posebno navodi da je 8. ožujka na zapovijed gospodarice grofu Sigi načinio smeđi kaput od tkanine sa svilom, plišem i dugmetima. Povremeno je tijekom godine šivao kazališne kostime, te je 8. travnja načinio "deutsche" kašmir hlače. U prosincu potpuno je preradio crveni kaput, sašio crvene hlače s plišem i svilom, pa dvoje prugaste hlače, 2 "Chapapa" šešira, a za Amalie crne "Pantalon" hlače²⁶.

Da je Marijin brat Sigismund imao aktivniju ulogu u

19 HR-DAOS, 476, K 327.

20 Kako je broj 46 posljednji na toj stranici, moguće je da je postojao i sljedeći list, ali se zagubio.

21 HR-DAOS, 476, K 327.

22 HR-DAOS, 476, K 602, Knjiga izdataka.

23 Godišnje ih je bilo i preko 50, a većina je stizala za 5, 6 dana iz Beča do Valpova. Iz tog podatka izvodi se zaključak da je barun Josip bio vrlo dobro obaviješten o svakodnevnim događajima. Ponekad su i druge osobe u svojim pismima opisivale tekuće događaje s dvora, što su u vrijeme rata pa mira s Napoleonom bili prepuni zanimljivih novosti.

24 HR-DAOS, 476, K 750 Varia.

25 HR-DAOS, 476, K 680, 354 i 369.

26 HR-DAOS, 476, K 689/576.

stvaranju i prikazivanju predstava, vidi se iz jedne isplatnice koju on potpisuje u svibnju 1813. g. Njegova sestra daje nalog da se njenom bratu isplati 120 fl za dekoracije koje je načinio za proslavu Josipova, a iste su ostale na korištenje u Valpovu.

Ako se iz ovog podatka o izradi kulisa pod Sigismundovim nadzorom može zaključiti da je u ožujku bila jednostavnija predstava, za proslavu sv. Ane i Josipov rođendan 30. srpnja, može se reći da je bilo sigurno više glazbe. Iz Pečuha je došlo 16 koralista, a iz Osijeka 6 glazbenika; isplaćeno je 380 fl²⁷.

Može se pretpostaviti da se o tim predstavama svakako govorilo u Valpovu, jer su bile događaj dana ili tjedna, ali se o njima govorilo i u drugim slavonskim mjestima. U nekim prigodama predstave su se ponavljale, a o tome svjedoče isplatnice. Kad je knez Stjepan Végh bio 17. kolovoza u Valpovu, za glazbu je dodatno plaćeno 100 fl²⁸. U drugoj prigodi, 25. listopada, ponovno je isplaćeno 15 koralista i 4 Osječanina, ukupno 340 fl²⁹.

Dva zbirna računa od 29. listopada 1816. g., od krojača Antona Drabeka posebno su zanimljiva. U prvom manjem navodi što je sve od tkanina kupio "in die Comedi", a u većem opisuje uz ostalo pojedine kostime te navodi ponekad i za koga:

- 10.3. nove mornarske hlače iz dvonitka
- 2.4. postavljeni i ukrašeni prsluk
- 5.7. crni kaput od tkanine s priborom (bez datuma) u kolovozu (sl. 4), bila je to već priprema kostima za proslavu srebrnog pira Marije i Josipa Prandaua:
žuta rekla "mit conibe Puf"
žuta rekla i plavi puf
popravljen crne lanene hlače
srebrna rekla
žuta rekla i hlače s crvenim pufom
crno-plavi kaput ukrašen bortama za comtes Mimy
6 pari novih "Strindl" iz žute tkanine
hlače za comtes Mimy
12 kozačkih ćuba³⁰

Jedan godišnji popis izdataka za raznu željeznu robu za potrebe dvora, a pravdao ih je Turković, vrlo dobro predočuje što se događalo tijekom 1816. g. u dvorcu,

kazalištu i vrtu. Rodendan Marije, Josipov imendan, Duhovi i Tijelovo, bili su svečano slavljani kao i sv. Ana. Tri dana prije Josipova rođendana, krajem srpnja, radi se scena u kazalištu. Dva tjedna prije slavlja, stolar Čaćinović otpočinje radove za srebrni pir. On je uz vrtlara bio šest puta zadužen za rasvjetu. U kazalištu je početkom rujna radio i drugi stolar, Beuron.

Proslava srebrnog pira bila je prilika da se svi članovi obitelji Prandau uključe u slavlje. Kako se sačuvalo nekoliko desetaka računa koji se izravno odnose na taj događaj, a koji su vrlo temeljiti, moguće je o tijeku slavlja reći daleko više od zadane teme. Nesumnjivo je da su Marie i Karlo, svatko na svoj način, bili vrlo angažirani. U ljeto i jesen nekoliko pečuških koralista prepisuje note i upotpunjuje brojne instrumentalne dionice (sl. 6). Očito je da je tijekom petodnevnog slavlja bilo više različitih glazbeno-scenskih izvedbi.

GLAZBA I KAZALIŠTE NAKON SMRTI JOSIPA PRANDAU

Pet tjedna nakon velike proslave, preminuo je Josip Prandau. Od tog trenutka udovica Marija i sin Karlo, ona više, a on manje, vode vlastelinstvo u kojem su na odgovornim upravnim mjestima dugogodišnji vrijedni službenici. Istovremeno udovica Prandau bila je skrbnica mladem sinu Gustavu (*1807.) i mladim kćerima. Tako je bilo do 24. Gustavovog rođendana, u proljeće 1831. g., kad je on postao punoljetan, pa su se braća mogla pravno dogovoriti o daljnjem upravljanju vlastelinstvom. Tijekom 1818. i 1819. g. uređuje se dvorac u Miholjcu, istovremeno Karlo iznajmljuje stan u Pečuhu, Heugasse 5. Istu kuću kupuju sljedeće godine, a on puno putuje. Sestra Marie se udala i od proljeća 1819. g. više ne živi u Valpovu. Mlađe sestre žive uz majku, uče i nastavljaju primati glazbenu poduku, a Gustav (*1807.) se školuje u Bratislavi i povremeno dolazi kući.

Od mladosti, 1808. g., do ženidbe u proljeće 1823. g., Karlo je zaokupljen konstrukcijom novih tipova instrumenata sa sviralama i tipkama³¹. U jesen 1821. g. dopremljena je iz Beča prva fisharmonika. Na liniji Valpovo-Miholjac-Pečuh instrument se često prevozio i demonstrirao, te su razni glazbenici odsjedali na proputovanju u Miholjcu. Gosti su dolazili u proljeće i jesen, u vrijeme višednevnog lova na šljuke. Većina gostiju uz članove obitelji Prandau, Pejačević, Mihalović, Salopek, Janković, bila je iz glazbenog kruga Pečuha³².

27 HR-DAOS, 476, K 689/661.

28 HR-DAOS, 476, K 689/662.

29 HR-DAOS, 476, K 689/663; u svim ovim prigodama na isplatnicama se izričito spominje da je Karlo naručitelj.

30 HR-DAOS, 476, K 701/698.

31 Kronologija gradnje i investiranja opisana je u spomenutom radu predanom na recenziju u srpnju 2006. g.

32 Treba spomenuti J. G. Likla (1769-1843), sinove Karla (1801-1877) i Egida (1803-1864), A Weidinger (1766-1852), J. Weinhardta, J. Augustina, J. Veijredera, te njegovu ženu i kćer, musicuse Ludwig, Königa, Schmidta, Bergmana, J. Rotsak i graditelja instrumenata F. Fogta.

U stručnoj literaturi dobro su obrađeni i rasvijetljeni počeci kazališta u Osijeku u 18. i poč. 19. st.³³ Također je obrađen njemački muzički teatar u Osijeku od 1825. do 1907. g.³⁴ U radu o kazališnim prostorima u Osijeku od 1735. do 1975. spominje se gostovanje družine I. Trattniga³⁵ u Gornjem gradu s dvije predstave u kolovozu 1827. g.³⁶

Kako se I. Trattnig pojavio u valpovačkoj sredini, može se za sada nagađati, jer je od prve isplatnice koja je napisana u vlastelinskoj kancelariji jasno da su se odlučili pogledati više predstava. Abonoman je isplaćen za svaki mjesec u nizu:

Siječanj, veljača, ožujak, pola travnja 1822. g.

Studen, prosinac 1822. g.³⁷

Siječanj, veljača, ožujak, travanj 1823. g.³⁸

Do sada nepoznati boravak Trattnigove kazališne družine u Valpovu tijekom 1822./23. g. pokazuje da je zanimanje za scensku umjetnost bilo veliko. Neosporno je da je družina s prekidima ovdje boravila mjesecima. Iz rukopisnog programa (sl. 12) za nedjelju 3. veljače 1822. zna se da je nastupilo 8 glumaca. Uz direktora, njegovu gospodu, treća osoba istog prezimena je jedna gđica Trattnig. Uz g. i gđu Nitsch igrali su još gospoda Hessenbergl, Gilbricht i Berrinat u komediji Christiana Heinricha Spiesa *Das Ehrentort!* ili *Ich mag nicht Urschel heißen*³⁹. U tom programu, nakon podijeljenih uloga, Trattnig se ponizno obraća milostivom dostojanstveniku i, uvjeren u njegovu dobrotu, moli ga za pomoć. Današnjim rječnikom reklo bi se Trattnig se obratio za sponzorstvo za predstavu od 4 čina koja je otpočela u 19, a završila u 21 sat.

Među pregledanim kazališnim komadima, pohranjenim u MS u 32 zelene kutije, između tih 207 naslova nema ovog Spieszovog veselog igrokaza u 4 čina, kao ni nekog teksta kojem bi se mogao pridružiti nađeni snopić s rukopisnom ulogom krčmarice iz III. čina (sl. 7)⁴⁰. Na počecima rukopisnih svežnjeva ponegdje su imena osoba kojima su podijeljene uloge. Više puta se susreću prezimena Nitsch, Strauß, Nowak, Wagner te imena glumica Betty i Fany. Trattnigovo prezime zapisano je svijetlom tintom na početku uloge *Drei Väter auf einmal*⁴¹ (sl. 14).

Pažljivim pregledavanjem⁴² tekstova u kojima su ispisana osobna imena ili nadimci, ili među listovima ostavljenih papirića s podjelama uloga, moglo se još odrediti tri osobe. Uz comtesse Amalie (*1802.) za ulogu Henriette (sl. 8), njenu sestru comtesse Adel (*1813.) za ulogu Johanne, javlja se gđica von Salopek za ulogu udovice Dahl u igrokazu *Die Erbschaft*⁴³. Plemički naslov uz ime svakako olakšava utvrđivanje identiteta, a izvjesna gđica von Salopek je vrlo vjerojatno jedna iz društva koje je zalazilo u Valpovo i Miholjac⁴⁴. Na tim trima naslovnica s ulogama iz igrokaza *Die Erbschaft*, vidi se da su drugim rukopisom na vrhu papira, jednako kao i kod jednog dijela rukopisnih svežnjeva s muškim prezimenima, zapisana i druga ženska prezimena ili imena.

Prema sadašnjem stupnju istraženosti 207 naslova, pouzdano se može reći da su u neko vrijeme te gospođice iz obitelji i društva koje se sastajalo vrlo vjerojatno učestvovala u izvođenju igrokaza. Kako je svežanj s ulogom krčmarice (sl. 7) pronađen među brojnim Turkovićevim dnevnicima i zabilješkama o vođenju poslova u dvorcu tijekom više godina, 1809 – 1819, treba pretpostaviti da je ovu ulogu igrao netko iz dvorca. Na spomenutim papirićima s ulogama dva puta se spominje Čačinović. U Valpovu je bilo više osoba s tim prezimenom. Jednom je zapisana Cecilija Pethö⁴⁵. Ponekad je na pojedinom svežnju zapisana samo godina ili datum izvjesnog izvođenja:

IX B 19	1824.	Das Herzogs Befehl
IX B 25	1832.	Garrick in Bristol
IX A 16	Walpo,	
	31.12.1836.	Der Mahleur Meisterstick
IX A 66	5.6.1832.	Die Unvermählte

Isplatnice za kazališni abonoman, što je posebno zanimljivo, u više su slučajeva pisane rukom Marije Prandau. Ona je u gotovo svim drugim slučajevima samo parafirala isplate, a ponekad ni to. Posao je izvršavao Turković, sam ispisivao naloge uz obvezatni opis nastalog troška za vlastelinstvo. U dva navrata Karlo je nagradio Trattniga⁴⁶, pa je isplaćeno 30 i 100 fl (sl. 11).

33 Matić (1938. 91-108).

34 Gojković (1997).

35 Gojković (1997, 81) u tablici I naslovljenoj "Upravitelji 1801.-1906./07."; spominje se Ignatz Trattnig 1821./22. i 1827. Uz tablicu se ne citiraju izvori iz kojih su preuzeti korišteni podatci.

36 Mucić (1984., 265) preuzeo je podatak od Firingera (1957, 47).

37 HR-DAOS, 476, K 726/500-506.

38 HR-DAOS, 476, K 731/234-238.

39 HR-DAOS, 476, K 334.

40 HR-DAOS, 476, K 334.

41 MS, X A 46 (198).

42 Pojedini svežnjevi imaju crteže tintom i olovkom; navodi se primjer MS, X A 47 (199), gdje je na pretposljednjoj praznoj stranici nacrtano poprsje brkatog muškarca s naušnicom i turbanom (sl. 13).

43 MS, IX A 6.

44 Otac joj je bio virovitički podžupan. U jednom izvještaju za putne troškove kočijaša piše "vozio gđicu Salopek u teatar u Osijek".

45 J. Pethö je počeo kao računovoda 1792./3. i napredovao do drugog čovjeka vlastelinstva, odmah iza advokata S. Dömötöra. Obojica su umirovljena na tim položajima 1830./31.

46 U popisu valpovačke pivare o darovanom pivu 21.1. i 26.11. 1823. g., direktor Trattnig je zabilježen dva puta. Isto tako bio je gost na objedima u Miholjcu 18.2. i 29.4. 1823.

Od ranije je poznato da su članovi obitelji Pejačević bili vezani uz kazalište u Osijeku i Zagrebu. Da se Sigismund uključio u rad kazališta u Valpovu, vidljivo je iz dva ovdje navedena primjera, kada mu se šivao kaput za neku ulogu 1812. g. i kada je dobio naknadu za dekoracije iste godine. Zanimljivo je da je taj Marijin brat umjesto Trattniga primio pretplatu za veljaču 1822. g. (sl. 9). Moguće je da je Sigismund⁴⁷ bio i veza za dolazak družine u Valpovo.

ZAKLJUČAK

Bilo bi preuranjeno napisati da su svi sačuvani kazališni komadi u Zbirci Prandau u MS izvođeni u Valpovu, ili u mjestima Miholjcu, Osijeku, Vukovaru i Pečuhu, gdje su povremeno živjeli pojedini članovi obitelji Prandau. Istraživanja fonda 476 obavljena su jednim dijelom do 1831. g. Postoji još nekoliko njegovih neistraženih dijelova koji pokrivaju razdoblje do iste godine. Već samo pregledavanje svih stranica svežnjeva

ispisanih tekstovima uloga u 32 zelene kutije u MS donosi množinu novih činjenica kojima se vrlo jasno može osvijetliti i prikazati kazališni život Valpova na početku 19. st. Tijekom razdoblja od 1809. g., od gradnje "Kommetij=Haus zu Valbo", do dopreme dva vjedra jakog piva direktoru kazališne družine Trattnigu, 1823. g., vidi se na brojnim primjerima kako je u velikoj mjeri kazališni život bio i dio svakodnevnog života, kako članova obitelji Prandau, tako i njihovih 60 službenika dvorca i još mnogih obrtnika bez čijeg doprinosa ne bi bilo ni kostima, niti dekoracija.

Neosporno je da je uz nastavak istraživanja valpovačke kulturne baštine u DAOS-u prvi važniji posao temeljito popisivanje naslova sa svim pojedinostima sačuvanih na svim stranicama 207 kazališnih tekstova u MS. Svakako bi bilo zanimljivo odgovoriti tko su bili glumci, čija su imena zapisana na naslovnica, ili prepisivači koji su na kraju tekstova imenom ili nekih znakom postavljali svoj potpis. Jednako tako, bilo bi zanimljivo znati kako i kada se dogodilo pohranjivanje zbirke kazališnih tekstova u knjižnicu valpovačkog dvorca.

⁴⁷ Sestra Marija (1776.-1863.). Na reprintu rodoslovlju navodi se brat Sigismund iza sestara Marije i Antonije s nepoznatom godinom rođenja i približnom godinom smrti, 1845.

Handwritten text in German, likely a contract or agreement. The text is partially obscured by a large signature on the left and another signature on the right. The date "2. April 1809." is clearly visible.

Sl. 1. Potpisi na ugovoru od 2. travnja 1809.

Nr. 805 weiß Maß und Beschreibung

Handwritten text describing a measurement and description of a building or structure.

Beschreibung	Cubend		Cubis		yalt Betrag
	0	1	0	1	
in Fundament Mau					
...	10	2	0		
...	0	2	6	7	1
...	1	7	0		
...	0	0	6		
...	0	7	6	1	0
...	7	4	0		
...	7	0	0		
...	0	0	0	1	1

Sl. 2. Izmjera i izračun od 25. prosinca 1809.

Handwritten text in Latin, likely a church record or document. The text is written in a cursive script and includes a date "11. Decembris 1810." and a signature.

Sl. 3. Isplatica za glazbenike od 11. prosinca 1810.

		Trans Latus	f.	kr.
		Spindlym Gumm Linnendmestly blaum pölly Andgobepul mit saub Blaum zinggebundm Testent	1.	45.
		A Spindlym Gumm Gumm Blaum blaum pölly Andgobepul	1.	40.
		A Ein Pölpfuch abtinnu Gopm abtinnu		50.
in August		in die Comedi Stind gull Anginnmnd Amll, mit saub. Gull gummel mit saub zingebm	5.	
		A Stind gull Anginnmnd Amll, mit blaum pölly gummel mit saub zingebm	5.	
		A in die Comedi Ein Gpungy Linnendmestly Gopm Andgobepul, mit ein Pölpfuch Anginnmnd Amll zu saub gummel	1.	50.
No. 5		A in die Comedi Auf ein gull Anginnmnd Amll mit Gopm. mit ein Linnendmestly gummel		50.
		A in die Comedi Ein die Cortes Stind Ein Linnendmestly Gull zu saub gummel, mit saub gummel mit saub zingebm	2.	40.
		A in die Comedi Ein die Cortes Stind Ein gull Linnendmestly, mit saub zingebm, mit saub pölly	12.	
		A in die Comedi Ein die Cortes Stind Ein Gopm zu saub gummel	7.	75.
in Septemb		Spindlym Gumm einm Pölpfuch einm Linnendmestly		

4. Dio računa krojača A.Drabeka za 1812.

		März Augug.	Mil.
1.	Ein Saanen Haeckel		2.
2.	Ein Saanen 5: Ein mit saub Gull, andm mit saub pölly		2.
3.	Ein Saanen Gumm		1.
4.	Ein Saanen Gumm		1.
5.	Ein Saanen Gumm		1.
6.	Ein Saanen Gumm		1.
7.	Ein Saanen Gumm		1.
8.	Ein Saanen Gumm		1.
9.	Ein Saanen Gumm		1.
10.	Ein Saanen Gumm		1.
11.	Ein Saanen Gumm		1.
12.	Ein Saanen Gumm		1.
13.	Ein Saanen Gumm		2.
14.	Ein Saanen Gumm		2.
15.	Ein Saanen Gumm		1.
16.	Ein Saanen Gumm		1.
17.	Ein Saanen Gumm		2.
18.	Ein Saanen Gumm		1.
19.	Ein Saanen Gumm		1.
20.	Ein Saanen Gumm		6.
21.	Ein Saanen Gumm		4.
22.	Ein Saanen Gumm		1.
23.	Ein Saanen Gumm		2.
24.	Ein Saanen Gumm		1.
25.	Ein Saanen Gumm		2.
		Summe	41

Sl. 5. Dio popisa muških kostima od 5. studenog 1816.

Abonnement Suspendu,
 Mit gütiger Bewilligung,
 Am fünften Vortage des Monats Februar 1822 ausgehelt.

~~Das Verbot!~~
 oder
Ich mag nicht Vrschel heißen.

Das Verbot ist in 4 Aufzügen von Carl von Heineke's Spiel
 Personen.

Baron von Korchenau, mit großem Haus Besizer, u	Hr. Nitsch.
Baronin von Korchenau, seiner Gemahlin.	Mrs. Nitsch
Baronin von Waldheim, mit jungen Kindern.	Hr. Trattig
Graf von Löwenhausen,	Hr. Hespenberg
Baron von Schänberg,	Hr. Schmidt
Liebes Lamm, ein junger Baron.	Mrs. Trattig
Graf von Grotzen,	Hr. Trattig
Ein Diener.	Hr. Bernini

Höhe quadrate Verehrungsstücke!

Verzucht und von großem Nutzen
 kommt es zu dem Nutzen und Wohlstand
 gibt mir viel zu thun und das Spiel und
 ein Spiel, welches jeder spielen kann, und
 welches jedem Spielzeug ist.
 Das Spiel ist in 4 Aufzügen und 9 Acten.

12. Trattigov kazališni program od 3. veljače 1822.

13. Crtež u tekstu «Das Doppel Duell» od v. Klarena

Das Spiel
 in drei Aufzügen
 von A. Kotzebue

Drei Väter
 Schauspiel in drei Aufzügen
 von Kotzebue

Act 1. Act 2. Act 3.

Das Spiel ist in drei Aufzügen und drei Acten.
 Es ist ein sehr interessantes Spiel, welches
 jedem spielen kann, und welches jedem
 Spielzeug ist.

14. Zapis Trattigovog imena na početku uloge «Drei Väter» od A. Kotzebuea

KRATICE

DAOS   Državni arhiv u Osijeku
MS   Muzej Slavonije u Osijeku

LITERATURA

- BÖSENDORFER, Josip, 1948, *Glumci u njemačkom kazalištu u Osijeku* // Osječki zbornik 1948, 1-2, Osijek.
- FIRINGER, Kamilo, 1957, *Prvih 85 godina osječkog kazališta*, Spomen-knjiga o 50. godišnjici Narodnog kazališta u Osijeku, Osijek.
- GAČINA, Sonja, 1993, *Ostavština Prandau-Normann u Povijesnom odjelu Muzeja Slavonije u Osijeku*, tipkopolis, Osijek.
- GOJKOVIĆ, Gordana, 1997, *Njemački muzički teatar u Osijeku 1825. – 1907.*, Osijek.
- KATALINIĆ, Vjera, *Libreta u zbirci Prandau u odnosu na bečki glazbeno-kazališni život; rukopis u tisku za zbornik Slavonska glazbena baština*. Autorici najljubaznije zahvaljujem što mi je stavila na raspolaganje svoj rad.
- KUHAČ, Franjo, 1876, *Valpovo i njegovi gospodari* // Vienac, 1876, 12–15, Zagreb.
- KUHAČ, Franjo, 1893, *Ilirski glazbenici*, Matica Hrvatska, Zagreb, 120-148.
- MATIĆ, Tomo, 1938, *Kazalište u starom Osijeku* // Građa za povijest književnosti Hrvatske, 1938, 13, Zagreb, 91-108.
- MUCIĆ, Dragan, 1984, *Kazališni prostori u Osijeku od 1735. do 1975.* // 4. znanstveni sabor Slavonije i Baranje, 1984, sv. 1, Osijek, 261-274.
- ŠABAN, Ladislav; BLAŽEKOVIĆ, Zdravko, 1980, *Izvještaj o dvogodišnjem sređivanju triju glazbenih zbirki u Osijeku i o pregledu glazbenih rukopisa i knjiga u franjevačkim samostanima u Slavoniji i Srijemu* // *Arti musices* 1980, 11/1, Zagreb, 47-101.
- Rodoslovlje obitelji Pejačević, reprint, bez naznake izdavača i godine

Kometij = Haus zu Valbo

**CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF THE VALPOVO
THEATRE FROM 1809 -1823 BASED ON THE ARCHIVES OF THE
PRANDAU AND NORMANN FAMILIES**

SUMMARY

At the end of December 1809, in Osijek Anton Hartmann, a civil engineer made out an invoice for the construction of two manors, using a formerly signed and approved price list of construction jobs. The list of carried out construction work shows that there was a plan for building the *Kommetij = Haus zu Valbo*

At the end of November 1809, blacksmith Ignatz Fuchs submitted a bill for his work on the stalls and theatre whereas carpenter Mathias Wagner was on the New Year's Eve paid for his work on the *Camedi – Haus zu Valpo*. By summing up the mentioned and estimating other prices of jobs necessary for the construction of the theatre, it can be presumed that in 1809, baron Josip Prandau spent somewhere between 3000 and 3100 florins for the theatre. These documents have been stored in the State Archives in Osijek under HR – DAOS 476. They were brought to Osijek together with considerable amount of material from the archives of the Valpovo manor, which had interesting and little known sources of information about the work of Valpovo theatre during its founder Josip Prandau. Concerts and plays which were

organized at the theatre were, alongside Josip Prandau and his wife, supported and given impetus to by Karl (born in 1792) and Marie (born in 1795), their eldest children. Marie was in school in Vienna until mid 1810, and on her way back she brought scripts for 144 florins. Until the end of 1812, when he was going to Pest to take exams in law, Karl was visiting numerous theatres. Two saved inventories of the theatre dressing-room show the number of male, female or children clothes items, and what clothes had, until 1817, been worn by Marie and her younger sister Amalie. From an invoice issued by tailor Anton Drabek it is clear what clothes he saw "*in die Camedi*". In 32 boxes with manuscripts of plays brought from the library in Valpovo and housed at the Museum of Slavonia in Osijek, there is no trace of a script for a play by C. H. Spiesza "Das Ehrenmord" whose handwritten programme was saved among the papers of manor caretaker Martin Turković.

Monthly subscriptions during 1822 and 1823 attest to the existence of a theatre season at the Valpovo theatre.